

Josip Mlakić

„POZORIŠTE” i „KAZALIŠTE”

Ono što je bosanskohercegovački paradoks je činjenica kako su slične sredine, u kojima je bjesnio bošnjačko-hrvatski sukob, danas jedine multietničke oaze u Bosni i Hercegovini..., a da su simboli multietničnosti, poput Sarajeva, davno to prestali biti

Hrvatsko narodno kazalište iz Mostara proslavilo je prošle godine 25. obljetnicu osnutka. Osnovano je 22. rujna 1994. Prva službena predstava HNK-a Mostar bila je *Tena* Josipa Kozarca koju je dramatizirao Borislav Vujičić, a režirao Bobo Jelčić.

U travnju 2015., na sceni Narodnog pozorišta Mostar i mostarskog Hrvatskog narodnog kazališta izvedena je predstava *Ajmo na fuka* koja je po mnogo čemu prekretnica u radu ovih dviju mostarskih kazališnih kuća, ali i šire. To je bio jedinstven kulturološki iskorak koji je na ujediniio dvije kazališne kuće u podijeljenom gradu. Ovo je njihova prva koprodukcija, a uz to tematizira hrvatsko-bošnjački sukob u Mostaru. Autor i redatelj teksta je Dragan Komadina, dok u njoj glume Robert Pehar iz HNK-a i Saša Oručević iz NP-a koji su uz ravnatelje „kazališta”, odnosno „pozorišta”, Ivana Vukoju i Almira Mujkanovića osmislili i inicirali ovu predstavu. Tako je dokinuta jedna jezična demarkacijska linija grada koja je simbolizirala podijeljeni Mostar svih ovih godina. To je priča o „kazalištu” i „pozorištu”. Njemački mjesečnik za kazalište „Theater der Zeit” koji je uz „Theater Heute” najvažniji i najugledniji kazališni časopis na njemačkom govornom području povodom premijere predstave *Ajmo na fuka* donio je opsežnu priču upravo o ovom fenomenu, hrvatskom „kazalištu” i bošnjačkom „pozorištu” koji je do ove predstave bio usporediv s pričom o dvama mostarskim nogometnim klubovima, Veležu i Zrinjskom.

Predstava govori o odnosu dvojice vojnika, pripadnika Hrvatskog vijeća obrane (HVO) i Armije Republike Bosne i Hercegovine (ARBiH) i počinje mučnim prizorom šutnje koji, čini se, traje beskrajno dugo. To je zapravo period uspostavljanja „postapokaliptične” komunikacije među arhetipskim neprijateljima. Prati ih kroz tri različite situacije: kao mrtvace koji na nebu čekaju „božji glas”, pozivku, kako to oni nazivaju. „Božji glas” je iritantan i u pojedinim dijelovima predstave progovara na engleskom, turskom i njemačkom, što predstavlja jezike na kojima se u određenim povijesnim razdobljima rješavala sudbina ljudi na ovim prostorima. U drugoj situaciji vojnici su ratnici u rovovima 1993. godine, te na kraju, u trećoj, oni su dvojica poznanika u poslijeratnom Mostaru. Predstava je u svojoj biti prvenstveno antiratna i na vrlo sugestivan način dočarava besmislenost rata, pogotovo onog kakav je vođen na ovim prostorima gdje su ratovali dojučerašnji susjedi i poznanici, a Mostar je u tom smislu svojevrsan simbol. U najavi premijere u Narodnom pozorištu redatelj Dragan Komadina je napisao sljedeće: „Predstava je indiskretna posveta cijeloj jednoj generaciji mladih ljudi gurnutih u rat. Oni nisu bili nikakvi genetski zločinci ni hladnokrvni ubojice. Prije velika djeca.” Predstava uistinu tako funkcioniira i najveći razlog za to je autorski diskurs koji volim nazivati „vizurom nišana na kalašnjikovu”. To je zapravo klaustrofobični pakao u koji su bačeni mali, nevažni ljudi, neosvijesteno topovsko meso čiji je jedini cilj



Ajmo na fuka, autor teksta i režija: Dragan Komadina



Ajmo na fuka

sačuvati vlastitu glavu. Takav diskurs je uvijek antiratni i stvara jaku empatiju prema likovima, bez obzira na to kojoj strani pripadaju i bez obzira na „navijačke preferencije“. U predstavi glumci to samoironiziraju čitajući „internetske komentare“ na predstavi. Međutim, u stvarnosti se dogodio obrat. Pojedini lokalni portali su nakon predstave preventivno onemogućili komentiranje članaka. Međutim, na onima na kojima je to ipak bilo dopušteno, nije zabilježen gotovo nijedan negativan komentar, iako se radi o temi od koje se Internet za kratko vrijeme usije od komentara koji su počesto na granici govora mržnje. Sam redatelj predstave priznao mi je kako ga je ovaj neočekivani pozitivni pomak iznenadio. Očekivao je

mного gore komentare od onih koji glumci izgovaraju u predstavi. Razlog je, po mojemu mišljenju, sljedeći: *Ajmo na fuka* ima jak katarzični potencijal, barem u onim sredinama koje su na svoj način živjele mostarsku priču. Ta katarza izaziva identifikaciju s likovima, ne samo „svojima“, već i onima „drugima“. A glumci, Robert Pehar i Saša Oručević, i sami sudionici rata na suprotstavljenim stranama, identifikaciju su doveli do apsurdna. Oni su zapravo glumili sami sebe. Uzgred, napravili su to izvrsno.

Govor likova je izrazito politički nekorektan. Likovi se međusobno nazivaju *Ljaba* i *Stišau* (balijska i ustaška), što ovdje funkcionira izvrsno i zapravo imitira stvarnost koju ne treba uljepšavati, jer se time samo pothranjuje laž. Na

jednom skupu radikalne njemačke desnice među ostalima je bio transparent na kojem je pisalo „Sloboda počinje tamo gdje prestaje politička korektnost“. Naravno, njemačkim neonacistima nije stalo do slobode, već do „slobode djelovanja“, odnosno „izlaska iz ormara“ koji je Njemačka nametnula kao sanitarni koridor jednoj ideologiji koja je dovela svijet na rub propasti. Međutim, ovaj slogan za predstavu *Ajmo na fuka* savršeno funkcionira i daje joj jednu dimenziju više.

Godinu dana nakon mostarske premijere, predstava *Ajmo na fuka* je posredstvom USAID-ovog projekta PRO-Budućnost prikazana u prepunoj sali Centra za obrazovanje i kulturu u Gornjem Vakufu-Uskoplju koji uz Mostar slovi kao paradigma hrvatsko-bošnjačkog sukoba u proteklom ratu. Oba grada su iz rata izašla razrušena, uništena, pogotovo Gornji Vakuf-Uskoplje, jer je kompletan grad, zbog svoje veličine, bio prva linija fronte. Publika je s oduševljenjem prihvatila mostarsku priču kao svoju vlastitu, bez obzira na neke detalje koji pripadaju sentimentalnoj mostarskoj predratnoj popudbini koja je lokalna, što su glumci u razgovoru s publikom nakon predstave donekle pojasnili.

Ono što je bosanskohercegovački paradoks je činjenica kako su slične sredine, u kojima je bjesnio bošnjačko-hrvatski sukob, danas jedine multietničke oaze u Bosni i Hercegovini, bez obzira na generacije koje su unutar njih odrastale u svojevrsnim nacionalnim getima, poput Novog Travnika, Busovače, Kiseljaka, a da su simboli multietničnosti, poput Sarajeva, davno to prestali biti, kao i sredine u kojima su jedni „počistili“ druge, poput Stoca, Travnika ili Bugojna.

Vrhunac predstave predstavlja scena u kojoj Ljaba i Stišau plešu ogrnuti zastavama Brazila, odnosno Argentine. Scena asocira na sukob navijača tijekom Svjetskog prvenstva u nogometu iz 2014., kada je u 1. kolu Hrvatska igrala protiv Brazila, a BiH protiv Argentine. Novinska vijest koja je tih dana obišla zemlju glasila je: „Na Španjolskom trgu u Mostaru sukobili se navijači Argentine i Brazila.“ Ova rečenica bolje od bilo čega govori o stanju u Mostaru, odnosno gradu koji živi tuđe živote, dok je njihov stavljen na čekanje, gradu koji već osam godina nije imao lokalne izbore, a mali su izgledi da će ih imati i u ovom izbornom ciklusu. To je Mostar danas, talac svih tih bjelovjerskih i

bosanskohercegovačkih centara moći, ali i vlastitih frustracija koje se iz tih centara dodatno potpiruju. Glumci u predstavi na kraju svojeg „ples“ vežu brazilsku i argentinsku zastavu, kao podsjetnik na vrijeme uoči rata kada su se u strahu od srpskog nacionalizma vezivale hrvatske i bošnjačke zastave, ali „s figom u džepu“, kako se to kaže u Hrvatskoj, iako je kod nas taj izraz nešto drukčiji, slikovitiji: srednji prst skriven iza leđa.

Tekst u Theater der Zeitu završava sljedećom rečenicom: „Mnoga pitanja vezana za Mostar, za njegovo stanovništvo i kazališno stvaranje ostaju otvorena, a prije svega ono, kako krenuti dalje. Sada se dijalog čini mogućim. Barem u teatru.“ I to u teatru, što treba uvijek naglasiti, koji je dugo vremena funkcionirao kao simbol podjele.

U narednom periodu HNK je svoju suradnju širio i dalje, najprije prema Bosanskom narodnom pozorištu u Zenici, a zatim je u trima kazališnim kućama premijerno izvedena predstava *Što te nema* autorice Marijane Aracki, u režiji Erola Kadića, koprodukcija nastala suradnjom triju kazališnih kuća: Hrvatskog narodnog kazališta u Mostaru, Narodnog pozorišta u Mostaru i Narodnog pozorišta Republike Srpske iz Banje Luke, te Srpskog prosvjetnog i kulturnog društva Prosvjeta iz Mostara koje je i izvršni producent predstave. Povod za ovu predstavu i navedenu koprodukciju suradnju su jubilarne 100. Šantićeve večeri poezije u sklopu kojih je predstava premijerno izvedena u sva tri navedena kazališta.

Nadalje, posebno treba izdvojiti potresnu *Logoriljadu* koja se bazira na memoarskim zapisima *Konologor na Savi* mostarskog odvjetnika, književnika i novinara Ilije Jakovljevića. Jakovljević je jedan od najtragičnijih likova iz Drugog svjetskog rata, koji je zbog odbijanja suradnje s ustaškim vlastima sa skupinom hrvatskih intelektualaca interniran u listopadu 1941. u ustaški konlogor Stara Gradiška, gdje je proveo više od godinu dana. Potom je, u do danas nerazjašnjenim okolnostima, ponovo zatvoren, 1948., u Zagrebu ili Beogradu, gdje je navodno u zatvoru izvršio samoubojstvo. Predstavu je režirao zagrebački redatelj Ivan Leo Lemo, dok dramaturizaciju potpisuje Dragan Komadina, dramaturg HNK-a Mostar.

Ponajviše djelovanjem vodstva ove kazališne kuće, što je jedan od rijetkih svijetlih primjera u BiH, došlo je do toga



◀ ▲ Dragan Komadina, *Logorilijada*, režija: Ivan Leo Lemo, 2018.

da je Mostar preko noći postao jedinstven kulturni prostor, dok je u političkom i svakom drugom pogledu ostao duboko podijeljen grad. Postojala je jedinstvena prilika da se po istom načelu smanje političke podjele u ovome gradu, u kojem već desetak godina nisu održani lokalni izbori, kada se Mostar kandidirao za Europsku prijestolnicu kulture 2024., gdje je s Banjom Lukom i norveškim Bodeom ušao u uži izbor. Nažalost, na samom početku ova kandidatura nailazila je samo na prepreke, od Mostara pa do Sarajeva, uključujući čak i međunarodnu zajednicu. Europska prijestolnica kulture 2024. postat će tako norveški Bode, iako je i Banja Luka, a pogotovo Mostar, bio puno logičniji izbor.

Povodom 25. obljetnice HNK-a Mostar je svojim gledateljima priredio rijetku poslasticu. Naime, 22. rujna ove godine, točno 25 godina nakon osnutka, premijerno je izvedena drama Miroslava Krležje *Kraljevo*. Dramu je režirao Ivan Leo Lemo, kojemu je ovo bila treća predstava koju je radio za HNK Mostar, a za dramaturgiju i adaptaciju je bio zadužen Dragan Komadina.

Krležine drame moguće je čitati mimo njihove primarne namjene, kazališne, kao prvorazredno štivo. *Kraljevo* je u tom smislu najbolji primjer. Bez obzira na to što je čekao gotovo 40 godina na prvo uprizorenje, ovaj Krležin tekst je prvorazredno čitateljsko iskustvo, prije svega zahvaljujući briljantnim didaskalijama. Možda je upravo to razlog zbog kojega su se redatelji ustručavali postaviti ga na pozornicu, bojeći se upravo toga da neće uspjeti prenijeti ono najbolje iz teksta na pozornicu. Krleža je *Kraljevo* napisao tijekom 1915., u „jednoj grozničavoj noći“, kako je jednom izjavio. Prvi puta je tiskano tri godine kasnije, u knjizi *Hrvatska rapsodija*, a zatim i u knjizi *Legende 1933*. Drama je prvi puta postavljena gotovo 40 godina nakon što je tiskana. Radnja drame događa se uoči Prvog svjetskog rata na kraljevskom sajmu u Zagrebu, s mnoštvom likova: „gosti, pijanci, trgovci, prolaznici, Židovi, stražari, Sirijci, Turci, crni psi, konobari, dileri, Kinezi, Arapi, crnci, čarobnjaci, kurve, mrtvaci, samoubojice, obješenjaci, kor mrtvaca i Ptica smrti“, kako stoji kod Krležje. „Sve to igra ludu, raspojasanu balkansku melodiju, praiskonsku i po-

Ponajviše djelovanjem vodstva ove kazališne kuće, što je jedan od rijetkih svijetlih primjera u BiH, došlo je do toga da je Mostar preko noći postao jedinstven kulturni prostor, dok je u političkom i svakom drugom pogledu ostao duboko podijeljen grad



Miroslav Krleža, *Kraljevo*, režija: Ivan Leo Lemo, 2019.

gansku, na kojoj svi ostali naši poprimljeni, kopirani europski oblici plivaju tek kao sićušne šajke na golemom ustalasanom moru." Zbog ovoga je *Kraljevo* nosilo etiketu neuprizorljive drame. Čak je velikan hrvatskog kazališta Branko Gavella priznao kako nije uspio ovoj drami „dati adekvatan scenski život“.

„Mostarska“ izvedba *Kraljeva* je osuvremenjena, ali Komadinina adaptacija vjerno prati Krležin predložak. Uz stalnu glumačku postavu HNK-a, u ovoj predstavi angažirani su i glumci iz mostarskog Dramskog studija mladih kojima je dana jedinstvena prilika da se okužaju u jednoj tako kompleksnoj drami kao što je *Kraljevo*. Kakofonija glasova iz Krležine drame donekle je stišana, jer je s kraljevskog sajma uoči Prvog svjetskog rata premještena u današnje vrijeme, u „King's“, klaustrofobičan noćni klub s prostitutkama. Predstava je odigrana u podrumskim prostorijama HNK-a Mostar, kružnog oblika. Središnje mjesto zauzima kružna pozornica, dok je publika smještena oko nje, na barskim stolicama, kao pasivni sudionici predstave, „posjetitelji“ noćnog klupa u kojemu se odvija radnja. U drami su zadržana četiri glavna Krležina lika: Anka, Hercules, Janez i Štjef. S tim da su tek dva, Janez i Štjef, gotovo nepromijenjeni u odnosu na Krležin predložak. Lik Anke, primjerice, nije toliko brutalno prikazan kao kod Krleže. „Ona je gadna! Povlači se s kim god. I djecu je ubila! I bila je u zatvoru“, kaže za Anku „Krležin“ Janez, dok je ona u mostarskoj predstavi ipak prikazana u mnogo većoj mjeri kao ljudski lik. Posebno je kod Krleže karakteristična scena kada momci unose na scenu vruću janjetinu, koju Anka „njuška ljudožderski“.

U Leminoj izvedbi *Kraljeva* posebno su upečatljiva tri lika: MC, u izvedbi nevjerojatne Jelene Kordić Kuret, koja na sceni izgovara uglavnom one neponovljive didaskalije iz Krležina predloška, te dvojica povampiranih samoubojica, Janez i Štjef, koje sjajno glume Robert Pehar i Ivo Krešić. Hrabra odluka da se 25. obljetnica HNK-a Mostar obilježi Krležinim *Kraljevom* višestruko se isplatila, ponajviše zato što je to kruna višegodišnjeg rada ove kazališne kuće.

